

АЗАМАТТЫҚ ІС ЖҮРГІЗУ. СОТ ӨНДІРІСІ, 1-БӨЛІМ (2)

Көп жақты сот талқылаулары
жағдайындағы «RES JUDICATA»
және апелляцияны қайта ашудың
айрықша мүмкіндігі

Кітап: Азаматтық іс жүргізу. Сот өндірісі, 1-бөлім (2)

Дәріс: Көп жақты сот талқылаулары жағдайындағы «RES JUDICATA» және апелляцияны қайта ашудың айрықша мүмкіндігі

Дәріс авторы: Сағынғали Айдарбаев

Дәріс сабағының сұрақтары

1. Алдыңғы талқылаулар барысында көтерілуге тиіс болған мәселелерді алып тастау
 - 1.1. Henderson v. Henderson ісі жөніндегі ереже;
 - 1.2. Johnson v. Gore Wood ісінде Лордтар палатасының Henderson v. Henderson ісі жөніндегі ережені растауы;
 - 1.3. «А» және «В» процесі «А» және «С» арасындағы процеспен алмастырылды: Henderson v. Henderson ісі жөніндегі ереженің теріс тұстары.
2. Кезекті талаптар негізсіз қойылған жағдайда шығыстарды өтеуден бас тарту
3. Апелляцияны қайта ашудың айрықша мүмкіндігі
4. Болжамды алаяқтық негізінде істерді қайта ашу
5. Түпкіліктіліктің үш қосымша аспектісі

Топтық сот талқылауы туралы бұйрықтар: топ мүшелері талап-арызда әрбір тарап осындай сот талқылауларында «шешім қабылдап» және тиісті тізілімге қосылған кезде, «жалпы» мәселелер бойынша шешімдер топ үшін міндетті болып табылады және оның пайдасына қабылданады.

Сот шешімі немесе Қаулысы қолайсыз әсер ететін тарап апелляциялық шағымға жүгіне алады. Мұндай «жалпы» мәселе, әдетте, жауапкершілік мәселелеріне немесе шығындардың нақты түрінің болуына қатысты болады. Бұл тұжырымдаманы («жалпы» мәселелер бойынша орындалуға міндетті шешімдер) эстоппель туралы мәселеге әбден қолдануға болады, алайда, талдау эстоппельдің әсер ету себебін, кем дегенде, тиісті негіз элементтерінің бірі салақтылық деликті жағдайда сияқты залал келтіру туралы жеке талап қою фактісінің дәлелі болып табылатын жағдайларда анықтайтыны түсініксіз.

Репрезентативті (өкілдік) өндіріс: мұндай өндірісте талапкер өз атынан және басқа тұлғалардың атынан (ұсынылатын топ) талап-арыз береді. Сондықтан топ мүшелері, ең алдымен, осындай сот талқылауына қатысудан бас тарта алады.

Өкіл жалғыз талапкер болып табылады. Осы өкіл етілетін топтың мүшелері талап-арызда тараптар болып табылмайды.

Топ мүшелері «res judicata» шешімінің артықшылығына ие (немесе осындай шешім оларға таратылады), мысалы, заңды құқықтар туралы оң өтініш түріндегі жеңілдікке ие болады. Өкілді айыпталушыға қатысты да сот талқылауы қозғалуы мүмкін және бұл жағдайда «res judicata» ұқсас қағидалары қолданылады.

Эстоппель туралы мәселе, негізінен, өкілдік сот талқылауларына қолданылуы тиіс. Эстоппельдің талап-арызына келетін болсақ, өкілдік механизм сол фактілер бойынша және сол бір қарсыластардың арасында сот көмегін көрсету туралы келесі талап-арызға кедергі келтіруі мүмкін, бірақ, өкілдік іс жүргізу сол бір талқылау шеңберінде тиісті топтың барлық мүшелері үшін ақшалай көмек алуға құқық бере алатын айрықша мән-мәтінде ғана мүмкін.

«Тестілік әрекеттер»: res judicata доктринасы «тестілік» әрекеттерге икемді қолданылады. Бұл таңдалған тест ісіне байланысты барлық іс-әрекеттер тест ісінің нәтижелерін күтуде қалады. Осы іс бойынша шешім қабылданғаннан кейін әрбір екінші тарап оларға нақты да, заң мәселелері бойынша да байланысты. Бірақ res judicata доктринасы осы контексте тым қатаң қолданылмайды. Бұл топтық сот талқылауында тарапқа, егер бұл мәселелер алдыңғы талқылау барысында ыңғайлы немесе ақылға қонымды көтеріле алмаса, әр түрлі мәселелер көтерілген жаңа талап шеңберінде бір жауапкерге (жауапкерлерге) талап қоюға кедергі келтірмейді.

1. АЛДЫҢҒЫ ТАЛҚЫЛАУЛАР БАРЫСЫНДА КӨТЕРІЛУГЕ ТИІС БОЛҒАН МӘСЕЛЕЛЕРДІ АЛЫП ТАСТАУ

1.1. HENDERSON V. HENDERSON ІСІ ЖӨНІНДЕГІ ЕРЕЖЕ

Ағылшын құқығы шешім қабылданған мәселелерді қайта қарауға тыйым салады.

Ол әрі қарай жалғасып, тараптардың бірі оның талап-арызының бір бөлігі ретінде ыңғайлы енгізілуі мүмкін мәселелер бойынша сот талқылауының немесе сол тараптар арасындағы бұрынғы азаматтық талап-арыздардың шеңберінде қорғауының мүмкіндігін жоққа шығарады.

Бұл мәселе құзыретті соттың талқылауының және шешімінің мәні болған кезде сот осы істі қараудың тараптарынан өз позицияларын толық белгілеуді талап етеді және (ерекше жағдайлардан басқа) сол

Кітап: Азаматтық іс жүргізу. Сот өндірісі, 1-бөлім (2)

Дәріс: Көп жақты сот талқылаулары жағдайындағы «RES JUDICATA» және апелляцияны қайта ашудың айрықша мүмкіндігі

Дәріс авторы: Сағынғали Айдарбаев

тараптарға талқылау барысында қойылуы мүмкін мәселеге байланысты нақ сол пән бойынша талқылауды бастауға рұқсат етпейді, бірақ олар ұқыпсыздық, тіпті кездейсоқ салдарынан өз позициясын толық белгілемегендіктен ғана қойылмаған. Res judicata ерекше жағдайларды қоспағанда, тек сот тараптардан пікір білдіруді және өз пікірлерін жариялауды талап еткен мәселелерге қатысты ғана емес, сонымен қатар талқылау мәніне кіретін және Тараптар ақылға қонымды санап, тиісті уақытта қоя алатын әрбір мәселеге қатысты.

Henderson v. Henderson ісі жөніндегі ереже (1843 жыл), 2002 жылы Лоуренске қарсы Тейлор ісі жөніндегі апелляциялық сотпен қайта қаралды: «сот талқылауы тараптары осы сотқа қатысты барлық мәселелерді сотқа беруі керек. Егер олар мұны істемесе, олар әдетте екінші мүмкіндікке рұқсат етілмейді».

Henderson v. Henderson ісі бойынша ережесі бірінші талап қою бойынша сот шешімі шығарылған жағдайда ғана емес, оның соттан тыс мәмілесі жағдайында да қолданылады.

Сот талқылауы сол бір тараптар арасындағы төрелік талқылаумен аяқталғанда дәл сол қағида әрекет етеді. Hobhouse J. Dallal v Bank Mellat ісінде (1986) АҚШ пен Иран арасындағы келісім бойынша құрылған арнайы трибунал аясында (Иран-АҚШ талап трибуналы), Хендерсон қарсы Хендерсон ісіндегі ереже төрелік талқылауға қолданылады деп қаулы етті. Осы ағылшын талқылаулары барысында талапкер төрелік сотқа ыңғайлы болуы мүмкін және сол бір тараптар арасындағы бір дауға қатысты жаңа мәселелерді көтере алмады. Осылайша, ағылшын сот ісін жүргізу процессуалдық теріс пайдалану ретінде алынып тасталды.

Бұл доктринаның пайда болуына келетін болсақ, Nomihold Securities Inc v. Mobile Telesystems Finance SA (2012) ісінде Эндру Смит J оның шығу тегі төрелік қатысты 1812 жылы Лорд Элленбороның шешіміне дейін қабылданған болатынын атап өтті, бірақ бұл доктрина тіпті бұрын қабылданған болуы мүмкін.

Henderson v. Henderson қағидасының res judicata-дан айырмашылығы, сот тәртібімен қаралатын мәселелерге емес, сот талқылауының мәні болып табылмайтын мәселелерге қатысты. Бұл мәселелер ерте азаматтық сот ісін жүргізу барысында көтеріле алатынымен, олар көтерілмегендіктен ғана шешілмей қалды. Қысқаша айтқанда, Хендерсон принципі res judicata қосымша ретінде қарастыруға болады; бірақ бұл принципті res judicata аспектісімен шатастырмау керек.

Бұл мәселе Лорд Хобхауспен Privy Council in Associated Electric & Gas Insurance Services Ltd v. European Reinsurance Co of Zurich (2003) ісінде нақты тұжырымдалды: «the Henderson v. Henderson (1843) 3 Hare 100 қағидасы... көтерілуі мүмкін, бірақ болмаған және тиісінше қабылдануы мүмкін, бірақ қабылданбаған шешімдерге байланысты емес мәселелерге қатысты».

Хендерсонға қарсы Хендерсон ісі жөніндегі ереже талап-арыз бен қарсылық білдіру негіздерінен кем емес, атап айтқанда, сот талқылауында қатыгездік болуы тиіс және бір тараптың бір мәселе бойынша екі рет ызаланбауы тиіс екендігі туралы жария тәртіп ұғымдарына негізделеді.

Судья Стюарт-Смит Talbot v. Berkshire CC (1994) ісі жөнінде былайша түсініктеме берді:

«Бұл құтқару ережесі. Бұл тараптарға арналған шығыстарға және басқа Тараптардың билігіне берілуі мүмкін соттың уақытын құртуға байланысты қажетсіз талқылауларды болдырмауға мүмкіндік береді; бұл оқиғадан кейін ұзақ уақыт талап-арыздарды болдырмайды, атап айтқанда мұндай сот талқылауына тыйым салу; бұл жауапкерге кез келген бір оқиғаға қатысты оның ықтимал жауапкершілігінің мөлшерін білуге мүмкіндік береді; бұл сақтандыру өтемдерін төлеуді көздеуі тиіс сақтандыру компаниялары үшін маңызды және бұл олардың келіссөздер жүргізуіне, оларды қорғауға және апелляцияның кез келген сұрағына әсер етуі мүмкін».

Gore Wood & Co (2002) қарсы Johnson ісінде Лорд Бингем бұл саяси пайымдаулар Азаматтық рәсімдер ережесінде «сот талқылауын жүргізудің тиімділігі мен үнемділігіне» баса назар аударылатынына тоқталды.

1996 жылы сэр Томас Бингем MP осы Ережені былай түсіндірді:

“Бұл ортақ мүдделерге, сондай-ақ Тараптардың өздерінің мүдделеріне негізделген, сот талқылауы біржола созылмауы үшін және жауапкер мүмкін болған кезде дәйекті талап-арыздармен қудалауға ұшырамауына негізделген қоғамдық тәртіп ережесі. Бұл ереже бағытталған теріс құбылыс.”

1.2. JOHNSON V. GORE WOOD ІСІНДЕ ЛОРДТАР ПАЛАТАСЫНЫҢ HENDERSON V. HENDERSON ІСІ ЖӨНІНДЕГІ ЕРЕЖЕНІ РАСТАУЫ

Лордтар палатасы Johnson v. Gore Wood & Co (2002 ж) ісінде Хендерсон доктринасы тым ынталы немесе механикалық қолданылмауы тиіс деп мәлімдеген болатын.

Лорд Бингем орталық өткелде осы ойларды білдірді:

1. Хендерсон доктринасының мәні келесі талқылау барысында тиісті мәселені негізді түрде көтере

Кітап: Азаматтық іс жүргізу. Сот өндірісі, 1-бөлім (2)

Дәріс: Көп жақты сот талқылаулары жағдайындағы «RES JUDICATA» және апелляцияны қайта ашудың айрықша мүмкіндігі

Дәріс авторы: Сағынғали Айдарбаев

алмауы болып табылады, өйткені бұл іс жүргізушілікті теріс пайдалану болып табылады;

2. Хендерсон доктринасы қандай да бір алдын ала сот шешіміне емес, сот талқылауы тарапының неғұрлым кең сот шешімін алу мүмкіндігін пайдалана алмауына негізделген;

3. Соттың процессуалдық теріс пайдаланушылық болып табылатын талап-арыздарды немесе қарсылықтарды қабылдамау құқығы оның ішкі юрисдикциясынан да, сондай-ақ нақты нормалардан да туындайды;

4. Рәсімді теріс пайдалану ілеспе шабуыл салдарынан алдыңғы сот талқылауын қорлап бұзуға әрекет жасағанын дәлелдеуді талап етпейді;

5. Оның орнына, сәйкесінше, тиісті тарап бұрын тиісті сұрақты қосу мүмкіндігін беруден негізсіз бас тартқан жағдайда, доктринада сот талқылауын қозғауға әрекет жасалатын болады;

6. Алайда, Хендерсон Доктринасын бұрынғы өндіріс тиісті мәселені қарауды жалғастыруға мүмкіндік бермегендіктен ғана өте мұқият немесе «догматикалық» түрде қолдануға болмайды;

7. Оның орнына сот екінші істі қарау барысында тиісті тараптың алдыңғы істі қарау барысында осы мүмкіндікті пайдаланатынын қисынды және орынды деп күтетінін бағалауға тиіс және бұл бағалауға сот-сараптамалық контексті ескере отырып, икемді түрде жақындауға тиіс.

Бұл тармақтар Джонсон ісінде Лорд Миллетпен (2002 жыл) мақұлданды. Оның айтуынша, бұл доктрина екінші талап-арыз процессуалдық теріс пайдалану болып табылады деп презумпция жасамайды, себебі алдыңғы өндіріс тиісті мәселені қарауға мүмкіндік берді: екінші талап-арыздың айыпталушыға репрессивті немесе процессуалдық теріс пайдаланылғандығын дәлелдеу ауыртпалығы әрдайым онда [екінші талап-арызда] жатуы тиіс». Ал *Barnstaple Boat Co V. Jones* (2007) ісінде Уоллер Элджей: «талап-арыздың бұрын немесе алдыңғы талап-арыз шенберінде берілуі мүмкін деген теріс қылықтың дәлелін негіздеу жеткіліксіз» деді.

Судья «*Henderson v. Henderson*» ісіне қатысты Лордтар палатасының *Johnson v. Gore Brown* (2002) ісін қайта қарауын қорытындылай келе: соттар Сцилла (бұрынғы талқылау барысында тиісті мәселені сот сараптамасының күн тәртібіне енгізу туралы тілек айтылған жағдайларда да екінші сот талқылауын жалғастыруға мүмкіндік беретін тым жомарт және «қол жеткізуге» бағытталған тәсіл) мен Харибда (бұдан бұрын орын алған мүмкіндік дәлелденгеннен кейінгі талқылаулар барысында тиісті мәселені талқылау үшін есікті жабатын тым қатаң тәсіл) арасындағы курсты ұстанады.

Бұл салада процедуралық тәртіпсіздік пен механикалық алдын алу арасында айқын қарама-қайшылық байқалады. Әрине, соңғы сәтте (шамадан тыс «қол жеткізуден» қорқу) оның ықпалы бар. Алайда, Джонсонның ісінде (2002), бұл фактор асыра бағаланған. Апелляция бойынша шешім (2000 жылы) 1998 жылғы Адам құқықтары туралы Заң страбургтік «кері реакцияға» (Адам құқықтары жөніндегі Еуропалық сотқа Адам құқықтары жөніндегі Еуропалық конвенцияның 6 (1)-бабына сәйкес адамның сотқа жүгіну құқығынан бас тартқандығы туралы шағымдар қабылданбады) ағылшын сот органдарының аса назар аударған уақытында қабылданды.

Осылайша, келесі ескертулердің абайлап сипатын түсінуге болады. Біріншіден, лорд Бингем Джонсон ісінде (2002 жыл) сот іс жүргізушілік қиянат болып табылатын талап-арыздарды немесе қарсылықтарды қабылдамай тастаса да, «барлық мән-жайларды мұқият зерделегеннен» кейін ғана сотқа қол жеткізуден бас тартылуы тиіс деп атап өтті. Және лорд Миллетт осы жағдайда Еуропалық конвенцияның 6 (1) бабына назар аударды:

“Бір іс тарапқа шешілген мәселені қайта қараудан бас тарту, мүлдем басқа іс – оны шешілмеген мәселе бойынша бірінші рет сотқа бару мүмкіндігінен айыруға болады. Соңғысы (бірінші емес) жалпы құқықта көзделген және 6 (1) бапта [Адам құқықтары жөніндегі Еуропалық конвенция] кепілдік берілген сотқа қол жеткізу құқығынан азаматтың *prima facie* бас тартуы болып табылады”.

1.3. А ЖӘНЕ В ПРОЦЕСІ А ЖӘНЕ С АРАСЫНДАҒЫ ПРОЦЕСПЕН АЛМАСТЫРЫЛДЫ: HENDERSON V. HENDERSON ІСІ ЖӨНІНДЕГІ ЕРЕЖЕНІҢ ТЕРІС ТҰСТАРЫ

Кейде тараптардың А және С арасындағы сот талқылауында С мәселені көтеруге талпынысы, егер тараптар А және В болған кезде, тіпті егер екінші талап-арызда тараптар бірінші талап-арыздағы тараптармен сәйкес келмесе де, процедураны теріс пайдалану болып табылады. Дәл осы тұрғыда Лордтар палатасы *Johnson v. Gore Wood & Co* (2000) ісінде доктринаны қайта қарады. Әңгіме компанияның кәсіби

Кітап: Азаматтық іс жүргізу. Сот өндірісі, 1-бөлім (2)

Дәріс: Көп жақты сот талқылаулары жағдайындағы «RES JUDICATA» және апелляцияны қайта ашудың айрықша мүмкіндігі

Дәріс авторы: Сағынғали Айдарбаев

кеңесшілерге қарсы алғашқы екі іс-әрекеті, содан кейін компанияның негізгі акционері сол бір жауапкерге қарсы болды. Сонымен қатар, Лорд палатасы екінші талап процедураны теріс пайдалану емес деп қаулы етті.

Лордтар палатасы *Johnson v. Gore Wood & Co* (2002) ісінде, екінші талап-арыз процессуалдық қиянат жасауы мүмкін екенін мойындағанмен, екінші талап-арызда тараптар бірінші талап-арызда Тараптармен сәйкес келмесе де, бұл істе мұндай қиянат пайда болмағанын мәлімдеген. Лорд Бингем бұл қатынастағы критерий: “қандай да бір Тараптың мінез-құлқы кез келген жағдайда теріс пайдалану болып табылады ма” және бұл қоғамдық және жеке мүдделерді ескеретін кең пікірді қамтитынын» атап өтті; Ақырында, ол мұндай тәсіл *prima facie*-дің ерекше жағдайларды теріс пайдаланудың қандай да бір оқиғасы ақталғандығы туралы мәселеден гөрі жақсырақ екенін атап өтті. Лорд Бингем «егер соңғы іс сот қандай да бір Тараптың әділетсіз қудалауы деп санайтынын қамтымайтын болса, қатыгез қарым-қатынастағы кінәлілерді босату сирек болады» деп болжады. «Әділетсіз қудалау» ұғымына құрмет білдірген де, мүмкін, өте жоғары бағаланады. Алайда, бұл ескерту сондай-ақ ескертпе болып табылады, себебі ол қазіргі ереже икемді қолданылуы тиіс деп айтты. Бұрын қабылданған шешімге немесе кейбір арсыздыққа ілеспе шабуыл сияқты «ерекше фактор» көрсетуге қажеттілік жоқ. Алайда, егер мұндай арнайы фактор көрсетілсе, онда бұл процесті теріс пайдаланудың екінші әрекетін жасайды.

Лорд Миллетт екінші талап арызда талапкер бірінші талапкердің (немесе, қандай да бір басқа тараптың) «жеке тұлғасы» болып табылған жағдайларда, «іс жүзінде [осы жеке тұлғаға], сот талқылауы барысында қуғын-сүргінге немесе теріс пайдаланушылыққа қатысты айыптауға оңайырақ болады», - деп атап өтті. Лорд Миллетт, сондай-ақ, жауапкерлер екі талап бойынша бір-бірінен ерекшеленетін жағдайларда, бұл жағдай *Henderson v. Henderson* ісінің аспектісі ретінде емес, өйткені «бұл жерде қосарланған тітіркену туралы ешқандай мәселе жоқ», ал сот процесінде тежелу мен теріс пайдаланушылыққа қарсы принцип ретінде қарастыруды ұсынды.

In *Johnson v. Gore Wood & Co* (2002) ісі бойынша фактілер мен шешімдер: осымен байланысты келесі екі сот талқылауына қатысты болды. Бірінші талап компанияның кәсіби кеңесшілеріне ұсынылды. Екінші талап-арыз компанияның негізгі акционері сол жауапкерге қойылды. Бірінші талап қою бойынша қол жеткізілген реттеу талапкерге елеулі өтемақы берді. Талап қоюшы – компанияның негізгі акционері Джонсон сол жауапкер-адвокаттарға қарсы өзінің тиісті талап-арызын берді. Джонсонның жеке наразылығы бірінші талап сияқты оқиғалардың нәтижесінде пайда болды және кәсіби ұқыпсыздық туралы мәселені көтерді. Кейінірек кешіктіргеннен кейін, жауапкер екінші талап процедураны теріс пайдалану ретінде қабылданбады деп өтініш берді.

Лордтар палатасы бұл өтінішті үш негізгі себеп бойынша қабылдамады. Біріншіден, екінші талап арыз бойынша талапкер бірінші талап арызға қатысу үшін қаражатты болмады. Екіншіден, жауапкер талап-арыздан бас тарту туралы өтініш бергенге дейін ұзақ уақытқа созды. Бұл кешіктіру кезеңі жауапкердің бұрын бұл талапты заңсыз деп қарамағанын көрсетеді. Ақырында, талапкер екінші талап-арызда «компания мен оның кредиторларының мүдделерін ескеруге міндетті болды [сондықтан] компанияның талаптары қанағаттандырылғанға дейін өз талаптарын ұсынууды кейінге қалдыруға құқылы болды».

№1 сот талқылауы: X жауапкер және Y үшінші тұлға; №2 сот талқылауы: X Y-ға тікелей талап-арыз береді: (1994) апелляциялық сот *Henderson v. Henderson* іс жөніндегі ереже талапкер (K) жауапкерге (D) іс бойынша екінші іс қарау барысында талап қойған, ол бірінші іс қарау барысында көтерілуге тиіс болатын, D үшінші тарап болған және C-жауапкер болған жағдайға қолданылады деп қаулы етті.

Талбот ісінде (1994 жыл) талапкер екінші талап арыз бойынша жол-көлік оқиғасына түскен жүргізуші болған. Бірінші талап-арызда жүргізуші жолаушының жүргізудегі ұқыпсыздық салдарынан келтірілген зиян үшін сотқа берілді. Жүргізуші жол ведомствосынан көмек іздеген. Бірінші инстанция судьясы жүргізуші талапкерге келтірілген залалдың үштен екісі үшін, ал жол билігі - қалған залал үшін жауапты болуы тиіс деп қаулы етті. Екінші талап арызда жүргізуші жол билігінен дене жарақатын келтіргені үшін шығынды өтеуді талап етті. Апелляциялық сот *Henderson v. Henderson* іс бойынша ереже оны жасауға кедергі келтіреді, өйткені, жүргізуші бірінші қатал талап-арызда осы тарапқа қарсы осындай талап-арыз беруге жеткілікті мүмкіндігі болғандығын айтты.

Осы себептер бойынша Талбот (1994 жыл) ісі бойынша апелляциялық соттың шешімі негізді деп бекітілді. Біріншіден, бұл жүргізуші мен жол ведомствосының инцидентке тиісті үлесіне қатысты басқа нақты қорытынды алу және екінші іс-әрекет шеңберінде сол фактілерді қайта қарау және жүргізуші мен жол ведомствосының оқиғаға тиісті үлесіне қатысты басқа нақты қорытынды алу мүмкіндігін болдырмауға мүмкіндік береді. Екіншіден, сотта әртүрлі судьялардың бірнеше іс-әрекеттеріне, әртүрлі куәгерлердің

Кітап: Азаматтық іс жүргізу. Сот өндірісі, 1-бөлім (2)

Дәріс: Көп жақты сот талқылаулары жағдайындағы «RES JUDICATA» және апелляцияны қайта ашудың айрықша мүмкіндігі

Дәріс авторы: Сағынғали Айдарбаев

негізінде немесе дәлелдерді біршама өзгерткеніне емес, соттың назарын бір әрекеттегі тараптардың кінәсіне аударуы жақсы болатын еді. Үшіншіден, Талбот (1994 жыл) ісі бойынша нәтиже көңілдері қалған жақ болып қалмауы тиіс. Осылайша, жүргізушінің автожол ведомствосына болжамды талабы (бірінші талап арызда көрсетілмеген және екіншісінде осы Ережеде тыйым салынған) елеулі шығындарға әкелуі мүмкін. Егер олар *Henderson v. Henderson* іс бойынша ережені ұқыпсыз ескермегенде, өтемақы алу үшін «мүмкіндіктің жоғалуы» жүргізуші мен оның заң кеңесшілерінің арасындағы талап қою арқылы өтелуі мүмкін еді.

Хэндли, осы саладағы жетекші комментатор, Талбот шешімі (1994 жыл) Джонсон (2002 жыл) ісі бойынша Лордтар палатасының шешімінен кейін күшінде бола алмайды деп болжады. Бірақ бұл сөзсіз бекітіледі. Шынында да, азаматтық сот ісін жүргізу нормаларына сәйкес, соттарға Талбот ісі жөніндегі шешімде көрсетілгендей, үш тарап арасындағы барлық тиісті талаптарды қарау мүмкіндігі берілуі тиіс. Бұл Азаматтық іс жүргізу ережелерінің 1-бөлігінің ережелеріне сәйкес келеді, онда экспедицияға, әділеттілікке және тиімділігіне ерекше көңіл бөлінеді.

2. КЕЗЕКТІ ТАЛАПТАР НЕГІЗСІЗ ҚОЙЫЛҒАН ЖАҒДАЙДА ШЫҒЫСТАРДЫ ӨТЕУДЕН БАС ТАРТУ

Henderson v. Henderson ісі бойынша ереже наразылықтарды жоюға қатысты. Алайда, сот бұдан бұрынғы азаматтық талқылауларға қосуға ыңғайлы болуы мүмкін кейінгі талқылаулар барысында мәселелер бойынша сот талқылауына кедергі жасау немесе тікелей айыптау үшін шығындарды өтеу туралы қаулы шығара алады. Осыған байланысты, заңмен мыналар көзделген:

Егер залал үшін жауапты адамдарға қарсы (бірлесіп немесе залал шеккен адамның атынан біреуден астам талап-арыз қозғалған), егер сот талап-арыз қозғау үшін ақылға қонымды негіздер болған деп есептесе, бірінші рет шешім шығарылғаннан басқа, талап қоюшының осы талап-арыздардың кез келгені бойынша шығындарды өтетуге құқығы жоқ.

3. АПЕЛЛЯЦИЯНЫ ҚАЙТА АШУДЫҢ АЙРЫҚША МҮМКІНДІГІ

Taylor v. Lawrence (2002) ісінде апелляциялық сот айрықша жағдайларда ол өз шешімдерінің бірін қайта қарап, қажет болған жағдайда жоя алады немесе өзгерте алады деп қаулы етті. Азаматтық сот ісін жүргізу ережелері Жоғары Соттың немесе Апелляциялық соттың шешімдеріне шағымданудың осы тәжірибесін кодификациялайды. Алайда, Жоғары Сот не апелляциялық сот қараған апелляцияларды қайта қарау жөніндегі өкілеттіктер өте шектеулі. Мыналарды ескеру қажет:

- «нақты әділетсіздікті болдырмау үшін мұны істеу қажет»;
- «мән-жайлар ерекше болып табылады және апелляцияны қайта қарауды орынды етеді»;
- «баламалы құқықтық қорғау құралы жоқ». Осындай тәсіл апелляцияға рұқсат беруден бас тартуды қайта ашу қажеттігі туралы мәселеге де қолданылатын болады.

4. БОЛЖАМДЫ АЛАЯҚТЫҚ НЕГІЗІНДЕ ІСТЕРДІ ҚАЙТА АШУ

Noble v. Owens (2010) ісі бойынша апелляциялық сот, осы сәттерді атап өтті:

Егер апелляциялық сотта бірінші сатыдағы судья тараптардың бірі әдейі жаңылыстырғаны туралы жаңа дәлелдер пайда болса, апелляциялық сот, егер алаяқтық танылса, не бұлтартпайтын дәлелдер болған жағдайда апелляцияны шешеді және бірінші сатыдағы шешімнің күшін жояды;

Егер осының орнына алаяқтық туралы арыз назарға алынбаса және алаяқтықтың бұлтартпайтын дәлелдемелері болмаса, апелляциялық сот төменгі сатыдағы соттың нұсқауын негіздеу үшін жеткілікті дәлелдемелердің бар-жоғын шешуге және болжамды алаяқтыққа қатысты дәлелдемелерді тыңдауға тиіс; апелляциялық сот алаяқтық туралы арызды төмен тұрған сотқа қайта қарауға бермейді, «егер алаяқтықтың дәлелдерін осы тарап қисынды бақылаушылықпен ала алатын болса, одан кейін төмен тұрған сотта тыңдаулар аяқталғанға дейін төмен тұрған сотқа берілуі мүмкін»;

Егер бірінші және екінші нұсқалардағы шарттар орындалмаса, бүкіл мәселе өтініш берушінің қарауына қалдырылуы тиіс, ол шабуыл жасау мақсатында жаңа талап-арыз қозғау және бұрын шығарылған шешімнің күшін жою қажеттігін шешуі тиіс;

Егер алаяқтықтың дәлелдемелерін төмен тұрған сот қарап қойса және тиісті шешімдерді осы дәлелдемелерге орай осы сот қабылдаса, төмен тұрған сот қабылдаған кез келген шешімге шағым берудің

Кітап: Азаматтық іс жүргізу. Сот өндірісі, 1-бөлім (2)

Дәріс: Көп жақты сот талқылаулары жағдайындағы «RES JUDICATA» және апелляцияны қайта ашудың айрықша мүмкіндігі

Дәріс авторы: Сағынғали Айдарбаев

тиісті құралы әдеттегі апелляциялық процесс болады;

Алаяқтық туралы пікірлер, егер алаяқтық тек зиянды сандық бағалауға қатысты болса, төменгі соттың жауапкершілік туралы түпкілікті шешім қабылдауына кедергі болмайды.

Noble v. Owens (2010) ісінде апелляциялық сот бірінші нұсқа фактілері бойынша қол жетімсіз деді, өйткені осы істе ұсынылған алаяқтық туралы мәлімдеме «қызу дау туғызды». Осыған лайықты нұсқа екінші тармақша болып табылады: Л.Д. Седли осы мәселені бірінші сатыдағы бастапқы судьяға беруді негіздеу үшін алаяқтық туралы мәлімдеме өте даулы болып табылатынын түсіндірді (алайда алғашқы шешім бірінші сатыдағы судья алаяқтықты айыптауды негізді деп санағанша әрекет етеді).

5. ТҮПКІЛІКТІЛІКТІҢ ҮШ ҚОСЫМША АСПЕКТІСІ

Біріншіден, талапкер дәйекті іс-әрекеттер шеңберінде сол бір себеп бойынша шығындарды өтеуді талап ете алмайды: сол бір себеп бойынша келтірілген залал бір рет және мәңгі бағалануы және өтелуі тиіс.

Екіншіден, Заң кейбір шетелдік сот шешімдерін Англияда қайта қараудың кез келген әрекеттеріне тыйым салады. Алайда бұл тыйым келісіммен, өз бастамасы бойынша қарсылықпен немесе үнсіз келісіммен ауыстырылуы мүмкін.

Ақырында, егер (Arthur JS Hall & Co v. Simons (2000) ісінде лорд Браун-Вилкинсон түсіндіргендей) «мұндай қайта қарау сот төрелігін іске асыруды ыңғайсыз жағдайға қойса...», сот қылмыстық немесе азаматтық іс бойынша азаматтық талап-арыз тарапынан негізсіз жанама шабуылды процестік теріс пайдалану ретінде алып тастай алады. Мемлекеттік саясат қайта қарауға жол бермеу және қабылданатын шешімдердің түпкілікті болуын қамтамасыз ету болып табылады. Сол жағдайда ол: егер мұндай қайта қарау жауапкерге қатысты айқын әділетсіз болса немесе сот төрелігін іске асыру жүйесінде беделін түсіретін болса, сот алдыңғы талқылау барысында оған қарсы шешілген мәселелерді қайта даулауға тырысатын екінші талап қоюды іс жүргізушілік теріс пайдалану ретінде алып тастай алады». Сэр Томас Бингем мистер Smith v. Linskills (1996) ісінде осы саяси негіздерге негізделген процесін теріс пайдалану доктринаның қыры деп мәлімдеді:

«Құзыретті юрисдикцияның екі түпкілікті, бірақ сәйкессіз шешімі болған жағдайда міндетті түрде кез келген әділеттілік жүйесін қорлау бар... Бірде-бір ақылға қонымды бақылаушы оған сабырлы қарай алмайды... Бұрын соттың қарауында болған мәселені неғұрлым кеш мерзімде қайта әділ қараудың нақты мүмкін еместігі... Сот процестерінде заңдық жауапкершіліктің маңыздылығы. Кейбіреулердің пікірінше, осы ережені, әдетте, өзінің кәсіби аға-інілері мен апа-қарындастарын қорғау үшін судьялар ойлап тапты. Әрине, ешкім оларға қатысты салғырттыққа қарсы емес. Бірақ сотта the maxim interest reipublicae ut finis sit litium-ті ағылшын судьялары ойлап таппады, және ешнәрсе де (бір жағынан) бір талап-арыздарды шексіз қайта қарауға қарағанда, заңгерлердің жеке мүдделеріне қызмет ете алмайды... Бірақ, ерекше жағдайларды қоспағанда, түпкілікті шешім түпкілікті болуы тиіс деген пікір бұрыннан қабылданды».

Қолданылған және ұсынылатын әдебиеттер

1. Белых Д.Г. Источники английского права: прецеденты, законодательство, толкование законов (2016) // <https://finstran.wordpress.com>
2. Универсальная интернет-энциклопедия (Википедия)
3. Эндрюс Н. Система гражданского процесса Англии: судебное разбирательство, медиация и арбитраж / пер. с англ.; под ред. Р.М. Ходыкина; Кембриджский ун-т. – М.: Инфотропик Медиа, 2012. – 544 с.
4. Здрок О.Н. Гражданский процесс зарубежных стран. Курс лекций: Учебно-пособие. – Мн.: БГУ, 2004. – 147 с.